

Analiza stališč v zvezi z zaščito poslovne skrivnosti

BRANE BERTONCELJ*

Banka Slovenije, Ljubljana

Povzetek: Vpliv človeka na informacijski sistem, kjer so baze podatkov poslovnih skrivnosti, je eden najbolj nezanesljivih in nepredvidljivih dejavnikov, zato ga ne smemo podcenjevati. Rezultati raziskave kažejo, da obstaja povezava med dejavniki, ki vplivajo na vedenjsko namero (ne) zaščititi poslovno skrivnost. Stališča do izdaje poslovne skrivnosti so statistično značilno povezana z vedenjskim nadzorom. To pomeni, da je večji zaznani nadzor nad lastnim vedenjem povezan z vedenjsko namero. Izrazita večina udeležencev ne bi izdala poslovne skrivnosti zaradi notranjih moralnih dejavnikov oziroma ima ustrezne sposobnosti določanja prednosti družbenim moralnim vrednotam pred osebnimi.

Ključne besede: stališča, vedenje, poslovne skrivnosti, pooblastila, zaupni podatki, socialna povezava, nepooblaščenca dejanja

Attitudes and protection of business secrets

BRANE BERTONCELJ

Bank of Slovenia, Ljubljana, Slovenia

Abstract: The human impact on information systems where data bases containing business secrets are stored, is one of the most unreliable and unpredictable factors. For this reason, it must not be underestimated. The results of this study indicate correlation between behavioural intentions and protection of business secrets. There is a statistically significant correlation between behavioural intention and behavioural control. This means that an increased level of perceived control over one's own behaviour is related to behavioural intentions. A great majority of participants would not divulge a business secret due to internal moral factors, i.e., they possess the appropriate capabilities to determine the priority of social moral values over personal values.

Keywords: attitudes, behaviour, business secrets, authorisation, classified information, social connection, unauthorised action

CC=4200 3120

Znano je, da so za hitro in učinkovito odločanje, ki ga zahteva sodoben način poslovanja, potrebni predvsem hitro dosegljivi in točni podatki (Caelli, 1991). Zato poslovni podatki dobivajo v svetovnem merilu vse večji pomen, kar njihove uporabnike sili po eni strani k iskanju najnovejših podatkov o svojih konkurentih, po drugi strani pa k čim bolj učinkoviti zaščiti lastnih poslovnih skrivnosti (Kop, 1995).

Problema zaščite poslovnih skrivnosti se morajo zavedati tudi slovenske organizacije, ki ob premalo razviti varnostni kulturi, pomanjkljivi oziroma nedorečeni zakonodaji s tega področja, v posameznih primerih pomanjkljivih organizacijskih, kadrovskih in tehničnih ukrepih ter postopkih za zaščito poslovnih skrivnosti ter ob zaključku prehoda družbene lastnine v zasebno, lahko doživijo preboj zaščite poslovnih skrivnosti. Strokovnjaki se strinjajo (Nelken, 1994), da bo kriminal, povezan z računalniki, kjer so baze podatkov poslovnih skrivnosti, z vsemi svojimi pojavnimi oblikami in pisanimi možnimi variantami, največji generator kriminala, s katerim se bomo v prihodnje srečevali.

Najbolj pogoste (okoli 76 %, Compsec, 1994) so izdaje poslovnih skrivnosti, ki jih izvedejo posamezniki znotraj organizacije. Nezadovoljnega ali nepoštenega delavca z nizko pripadnostjo organizaciji navadno ni težko spodbuditi k izdaji poslovnih skrivnosti. Pogosto za ustrezno denarno nagrado, ostali motivi pa so lahko različni, kot npr. maščevanje za dejanske ali namišljene krivice na delovnem mestu, zamera sodelavcu, visoka zadolženost, nagnjenost k alkoholu, igranje na srečo, drogi, obremenjujoča preteklost ipd. Študije v svetu pa kažejo, da sta glavna motiva za izdajo poslovnih skrivnosti običajno pohlep in potreba. Še več, različni statistični podatki razkrivajo, da 90 % izdaj motivira pohlep, le 10 % pa potreba (Compsec, 1997). Navedena podatka sta precej nepričakovana, če upoštevamo splošno prepričanje, da do izdaje poslovnih skrivnosti pride, ker je storilec v težkem osebnem položaju.

Varnosti poslovnih skrivnosti ne smemo utemeljevati z verjetnostjo, da se bo nekaj zgodilo, ampak z možnimi posledicami. Gre za preprosto vprašanje: Ali si lahko na eni strani privoščimo »razkošje informacijske nevednosti«, na drugi strani pa izgubo poslovnih skrivnosti? Vpliv človeka na informacijski sistem, kjer so baze podatkov poslovnih skrivnosti, je eden najbolj nezanesljivih in nepredvidljivih dejavnikov, zato pomeni stalno nevarnost za navedeni sistem in ga ne smemo podcenjevati (Furnham, 1992). Človek pomeni ključni in kritični člen informacijskega sistema, ker vstopa v interakcije s sistemom, zaznava in nadzira nevarnosti, dela napake in popravlja napake (Polič, Zabukovec, Žlender in Kline, 1995). Zlonamerna napaka je odločitev posameznika in je iz informacijskega sistema ne moremo izločiti, lahko pa s preventivnimi ukrepi in postopki zmanjšamo njen škodljivi učinek.

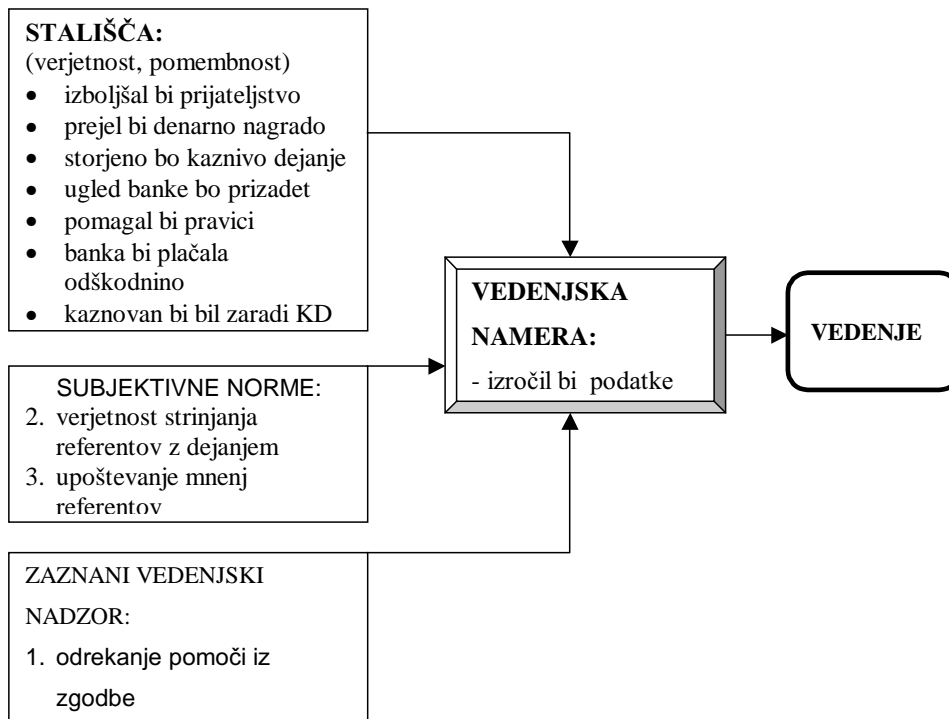
Stališča in vedenje

Analiza stališč v zvezi z zaščito poslovne skrivnosti je bila izvedena v okviru proučevanja perspektiv sodobne varnosti, ki je preventivno usmerjena v odvratanje ogroženosti družbenih vrednot (Bertonec, 2000). Cilj vsakega sistema varovanja pa je vzpostaviti mehanizme za zmanjšanje ogroženosti vitalnih varnostnih točk na sprejemljivo raven

varnostnega tveganja, saj paradigmo današnjega časa v vse večjem obsegu zaznamujejo prizadevanja za zaščito poslovne skrivnosti kot sestavnega dela informacijskega premoženja. Proučevanje vedenja se uporablja na raznih področjih družbenega življenja, zlasti v politiki, propagandi, zdravstvu, prometu, v zadnjem obdobju pa tudi na področju upravljanja s tveganji.

V nadaljevanju bo prikazan model vedenja, ki sem ga uporabil v raziskavi in poskuša z raznih vidikov razložiti, zakaj se posamezniki vedejo tako, kot se. Teorija upravičene akcije Ajzena in Fishbeina (1977; Furnham, 1992; O'Keefe, 1990; Taylor, 1991) določa, da je varnostno vedenje neposredni rezultat vedenjskih namer, ki so odvisne od stališč do akcije in subjektivnih norm o njeni ustreznosti. Navedeni model je sprožil vrsto raziskav (Black, Stern in Elsworth, 1985; Hovgastraten, DeHaan in Ter Horst, 1985; Midden in Ritsem, 1983; Shimp in Kavas, 1984; cit po Petz, Kolesarić in Krizmanić, 1991). Osnovni model je kasneje služil mnogim avtorjem, ki so ga modificirali pod različnimi imeni. Ajzen in sodelavci (Taylor, 1991) so kasneje navedeno teorijo predelali v t. i. teorijo načrtovanega vedenja (model, predelan za raziskavo problema, je grafično prikazan na sliki 1).

Proučeval sem stališča do varnosti podatkov in informacij, subjektivne norme in zaznani vedenjski nadzor, ki vplivajo na vedenjsko namero dveh skupin ljudi (bančni delavci in delavci, ki tržijo računalniško opremo ter storitve) do zaščite poslovnih skrivnosti.

Slika 1: Teorija načrtovanega vedenja (Ajzen in sodelavci, po Taylorju, 1991), prirejeno za varovanje poslovnih skrivnosti

Predvideval sem, da bo v skupini bančnih delavcev manjše število posameznikov, ki bi izdali poslovno skrivnost, od druge skupine. Z uporabo Ajzenovega modela načrtovanega vedenja sem preveril vedenjske namere do izdaje poslovne skrivnosti oziroma dejavnike, ki jih določajo.

Metoda

Udeleženci

V raziskavi sta sodelovali dve različni skupini udeležencev: 87 bančnih delavcev, ki delajo v računalniških centrih in 178 delavcev, ki tržijo računalniško opremo ter storitve.

Inštrumenti

Za ugotavljanje vedenjskih namer izdaje poslovne skrivnosti in dejavnikov, ki jih določajo sem sestavil vprašalnik, ki ga je sestavljala uvodna zgodba (zgodba I. za bančne delavce in zgodba II. za delavce, ki tržijo računalniško opremo in storitve), v katero se mora udeleženec vživeti ter več vprašanj. Na podlagi zgodb so bila vsaki skupini postavljena vprašanja o verjetnosti in teži posledic stališč v zvezi z izboljšanjem prijateljstva (poslovnega sodelovanja), pomoči pri reševanju socialnih težav otrok, prejemu denarne nagrade, kaznovanju zaradi napeljevanja h kaznivemu dejanju, pomoči pravici, plačilu odškodnine, reševanju problemov družine in ugledu banke. Pri tem so z naslednjimi ocenami označili verjetnost (ni verjetno – 1, do zelo verjetno – 5) in težo posledic (zelo negativne posledice – 1, do zelo pozitivne posledice – 5).

Udeleženci so ocenjevali, koliko je verjetno, da bi se prijatelji, sodelavci, nadrejeni, starši in zakonec strinjali z njihovim dejanjem in koliko bi upoštevali njihovo mnenje. Pri tem so z naslednjimi ocenami označili verjetnost strinjanja (zelo majhna verjetnost strinjanja - 1, do zelo velika verjetnost strinjanja - 5) in upoštevanje njihovega mnenja (sploh ne - 1, do vsekakor da - 5). Udeleženci so ocenjevali stališča do zaznanega vedenjskega nadzora (Ali bi lahko prijateljici-prijatelju odrekli pomoč iz zgodbe?) na podlagi naslednjih ocen: sploh ne - 1, do vsekakor da - 5. Vprašanje »Ali bi ravnali tako, kot je opisano v zgodbi (prijateljici-prijatelju storili uslugo)?« – vedenjska namera I. in vprašanje »Koliko je verjetno, da bi kadarkoli ravnali tako, kot je opisano v zgodbi?« - vedenjska namera II., so udeleženci ocenjevali na podlagi naslednjih ocen: sploh ne - 1, do vsekakor da - 5.

V nadaljevanju sta prikazani obe zgodbi.

ZGODBA I.

»Zaposleni ste v banki in imate pooblastilo za dostop do podatkov o finančnem stanju bančnih komitentov. Vaša dobra prijateljica se ločuje od moža. Prijateljica je v težkem življenjskem in finančnem položaju, zato vas

prosi, da ji priskrbite bančne podatke o prometu in stanju denarnih sredstev na žiro računu podjetja njenega moža. Po tehtnem premisleku boste prijateljici navedene podatke izročili.«

ZGODBA II.

»Zaposleni ste v banki in imate pooblastilo za dostop do podatkov o finančnem stanju bančnih komitentov. Vaš sodelavec vas prosi za uslugo. Njegova prijateljica, ki je zaposlena v trgovskem podjetju, ga prosi, da bi ji priskrbel podatke o prometu in stanju denarnih sredstev na žiro računu konkurenčnega podjetja, ki je komitent vaše banke. Sodelavec Vam je pred kratkim uspešno pomagal rešiti službeni problem, zato boste sodelavcu za njegovo prijateljico po tehtnem premisleku navedene podatke izročili.«

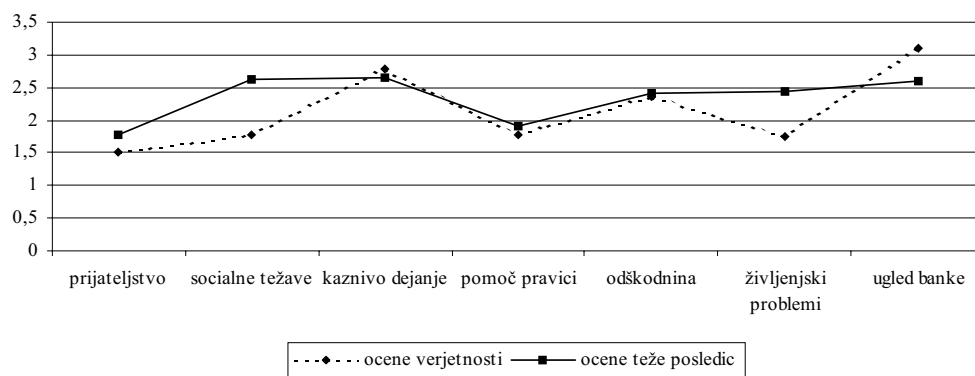
Postopek

Anketa je bila korespondenčna in je bila izvedena novembra 1998. Vse udeležence sem pred izpolnjevanjem ankete pisno seznanil z namenom raziskave. V zvezi s tajnostjo njihovih stališč in podatkov sem udeležencem zagotovil, da se bodo rezultati ankete uporabili izključno v raziskovalni namen.

Rezultati in razprava

Analiza podatkov prve skupine je pokazala sorazmerno homogene odgovore, ki se gibljejo v razponu med 1,52 in 3,10. Večina udeležencev je v zvezi z zaščito poslovne skrivnosti pozitivno naravnana.

Iz slike 2 je razvidno, da verjetnostno izstopa poskus storitve kaznivega dejanja, kar kaže na to, da izdaja bančne skrivnosti v zavesti udeležencev še ni jasno opredeljena kot moralno neprimerna, čeprav sami ne bi izročili podatkov nepooblaščenim osebam. Večina udeležencev se strinja z oceno, da ni verjetno, da bo s tem dejanjem pomagala pravici, kar kaže na dvom o učinkovitem pravnem sistemu države, zlasti v zvezi s plačili in izterjavo preživnin otrokom ločenih družin. Zanimiva je ocena upada javnega ugleda banke (v borbi za večji tržni delež). 48,3 % udeležencev meni, da bo ugled banke zaradi izdaje bančne skrivnosti prizadet, 43,6 % udeležencev pa meni, da navedeno ni verjetno. Očitno poteka med posamezniki proces povečane zaznave občutljivosti zaščite bančne skrivnosti kot sestavnega dela bančnega kodeksa. Odškodninski zahtevki zaradi izdaje bančne skrivnosti še niso običajna praksa delovanja pravosodnega sistema v državi, saj 54,0 % udeležencev meni, da ni verjetno, da bo banka plačala odškodnino zaradi izdaje bančne skrivnosti, 26,3 % pa jih meni obratno. Najmanj verjetno je izboljšanje prijateljstva, kar je razumljivo; če posameznik pod pritiskom moralnih, socialnih in kazenskih sankcij ne izda bančne skrivnosti, posledično to vpliva na stopnjo prijateljstva.

Slika 2: Povprečne ocene verjetnosti in teže posledic stališč (prva skupina)

Ocene teže posledic stališč lahko razdelim v dve skupini. Teže posledic se nanašajo zlasti na zmanjšanje stopnje prijateljstva in na upoštevanje moralnega kodeksa bank, manj pa je izražen socialni, kazenski in moralni vidik posledic.

Majhno verjetnost strinjanja z odločitvijo posameznika, da bi izdal bančno skrivnost, bi po mnenju udeležencev ocenila večina prijateljev in sodelavcev, ocene strinjanja nadrejenega pa so protislovne: 46,0 % majhna verjetnost in 51,7 % velika verjetnost strinjanja. Obratne ocene strinjanja so ugotovljene tudi pri starših. Preseneča ocena velike verjetnosti strinjanja nadrejenega z izdajo bančne skrivnosti, kot da vodilni delavci med prvimi niso odgovorni za zaščito podatkov in informacij. Menim, da imajo ocene staršev in zakonca izrazit socialni poudarek (pomoč osebnim in družinski prijateljici), saj dejanje nepooblaščenih izročitve podatkov v praksi v slovenskem prostoru še ni izrazito moralno nesprejemljivo. Povprečna ocena strinjanja z dejanjem je najmanjša pri prijateljih (1,94) in največja pri starših (3,35).

Motivacija za upoštevanje mnenja referentov je naslednja: najmanj bi upoštevali mnenje prijateljev, sodelavcev in nadrejenih, najbolj pa bi upoštevali mnenje staršev (58,6 %) in zakonca (62,1 %). 93,1 % udeležencev bi pomoč iz navedene zgodbe odreklo, 4,6 % udeležencev pa bi navedene podatke prijateljici izročilo (povprečna ocena 4,67). 94,3 % udeležencev je zanikalo, da bi ravnali tako, kot je opisano v zgodbi, pozitivnih ocen ni bilo (povprečna ocena 1,28). Na vprašanje »Koliko je verjetno, da bi kadarkoli ravnali tako, kot je opisano v zgodbi?« je nikalno odgovorilo 92,0 % udeležencev, pozitivnih ocen ni bilo. Očitno so udeleženci za ocenjevanje prihodnosti in v tem obdobju tudi svojega vedenja zadržali nekaj dvoma.

Podatke za stališča in subjektivne norme sem združil v skladu z Ajzenovo formulo teorije načrtovanega vedenja (Taylor, 1991). V tabeli 1 so prikazani pomembnejši rezultati multiple regresijske analize.

Regresijska analiza kaže, da imajo v tem primeru upoštevani elementi modela pomembno razlagalno moč, saj pojasnjujejo večino dela variabilnosti odvisne spremenljivke (vedenjske namere). Popravljen determinacijski koeficient R_c se namreč giblje od

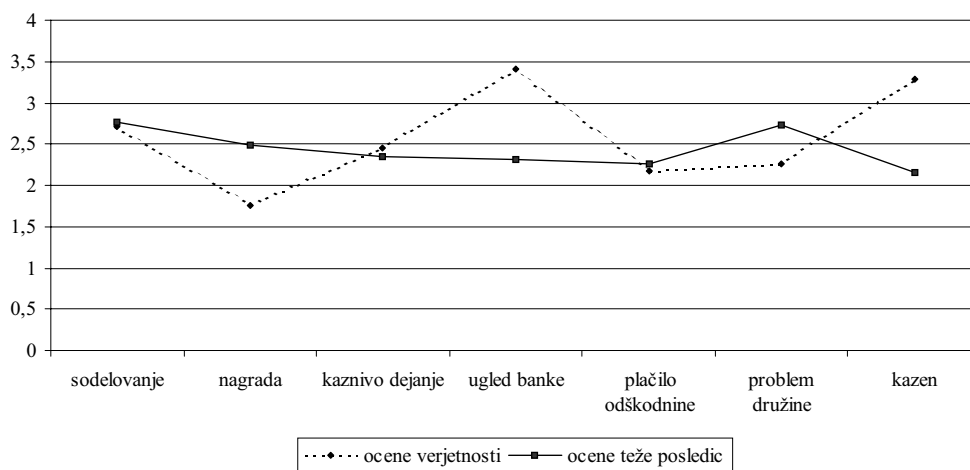
0,40 do 0,65 in v najboljšem primeru izbrane neodvisne spremenljivke razločijo dve tretjini variabilnosti odvisne spremenljivke. V tem primeru je Ajzenov model potrjen, statistična značilnost pa je ugotovljena pri vedenjskem nadzoru ($p = 0,000$), pri verjetnosti reševanju življenjskih problemov razvezane družine ($p = 0,048$) in njenih posledicah ($p = 0,000$) ter verjetnosti strinjanja nadrejenih ($p = 0,002$). Rezultati ugotavljanja vedenjskih namer bančnih delavcev kažejo na to, da je ta namera zaščititi bančno skrivnost statistično značilno povezana z vedenjskim nadzorom, verjetnostjo in posledicami reševanja življenjskih problemov ter verjetnostjo strinjanja nadrejenega.

V nadaljevanju bodo prikazani rezultati raziskave za drugo skupino udeležencev. Analiza podatkov je pokazala tudi v tej skupini sorazmerno homogene odgovore, ki se gibljejo v razponu med 1,75 in 3,41. Večina udeležencev je v zvezi z zaščito poslovne skrivnosti pozitivno naravnana.

Iz slike 3 je razvidno, da pri oceni verjetnosti stališč izstopa upad javnega ugleda banke (v borbi za večji tržni delež) in izdaja bančne skrivnosti. Najmanj verjeten je sprejem denarne nagrade. Udeleženci te skupine delujejo na trgu t. i. realnega sektorja, zato lahko sklepam, da za zdaj bančna skrivnost na trgu še nima ustrezne cene (ali samo v primeru zgodbe?). 79,2 % udeležencev je kategorično zavrnilo verjetnost, da bi za podatke dobili denarno nagrado, ki jim bo pomagala pri njihovih finančnih težavah, le 8,4 % jih meni obratno. Večina jih meni, da bi prejem denarne nagrade lahko povzročil negativne posledice, 22,0 % udeležencem pa bi bila denarna nagrada kar dobrodošla. Skoraj večina udeležencev meni, da je velika verjetnost prejema zaslužene kazni, obratno jih meni tretjina. Verjetnost kazni je nekoliko protislovna. Ocene teže posledic stališč se gibljejo v ozkem koridorju med 2,16 in 2,73 ter pomenijo za vsa stališča negativne posledice. Izstopajo posledice zaradi kazni za izdajo bančne skrivnosti, najmanjše posledice pričakujejo udeleženci zaradi pomoči pri urejanju razmer v sodelavčevi družini in zaradi izboljšanja poslovnega sodelovanja. Majhno verjetnost strinjanja z odločitvijo posameznika, da bi izdal bančno skrivnost, bi po mnenju udeležencev ocenilo večina referentov. Menim, da imajo ocene staršev, zakonca in prijateljev določen socialni poudarek (pomoč osebni in družinski prijateljici). Povprečna ocena strinjanja z dejanjem je najmanjša pri nadrejenih (1,59) in največja pri prijateljih (2,60). Motivacija za upoštevanje mnenja referentov je naslednja: najmanj bi upoštevali mnenje sodelavcev in prijateljev, sledijo starši in nadrejeni, najbolj

Tabela 1: Rezultati multiple regresijske analize (prva skupina).

<i>spremenljivke</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ² (popravljeni)	<i>BETA</i>	<i>Statistična značilnost</i>
vedenjska namera I.	0,868	0,651		
verjetnost problemov			-0,282	0,047
posledice problemov			0,544	0,000
strinjanje nadrejenih			-0,555	0,002
zaznani vedenjski nadzor			-0,553	0,000
vedenjska namera II.	0,631	0,395		
zaznani vedenjski nadzor			-0,631	0,000

Slika 3: Povprečne ocene verjetnosti in teže posledic stališč (druga skupina)

pa bi upoštevali mnenje zakonca. 79,2 % udeležencev bi pomoč iz zgodbe II. odreklo, 6,2 % udeležencev pa bi bančne podatke sodelavcu izročilo. Na vprašanje »Koliko je verjetno, da bi kadarkoli ravnali tako, kot je opisano v zgodbi?« je nikalno odgovorilo 79,8 % udeležencev, pozitivnih ocen je bilo 5,0 %.

Podatke za stališča in subjektivne norme sem združil v skladu s prej navedeno Ajzenovo formulo. V tabeli 2 so prikazani pomembnejši rezultati multiple regresijske analize.

Regresijska analiza kaže, da imajo v tem primeru upoštevani elementi modela pomembno razlagalno moč, saj pojasnujejo večino dela variabilnosti odvisne spremenljivke (vedenjske namere). Popravljen determinacijski koeficient R_c se namreč giblje od 0,39 do 0,58 in v najboljšem primeru izbrane neodvisne spremenljivke razložijo več kot polovico variabilnosti odvisne spremenljivke. V tem primeru je Ajzenov model potrjen, statistična značilnost pa je ugotovljena pri vedenjskem nadzoru ($p = 0,000$ in $p = 0,009$) in pri verjetnosti strinjanja sodelavcev ($p = 0,013$) ter nadrejenih ($p = 0,001$). Rezultati ugotavljanja vedenjskih namer delavcev, ki tržijo računalniško opremo in storitve, kažejo na to, da je vedenjska namera zaščititi poslovno skrivnost statistično značilno povezana

Tabela 2: Rezultati multiple regresijske analize (druga skupina).

spremenljivke	R	R ² (popravljeni)	BETA	Statistična značilnost
vedenjska namera I.	0,761	0,577		
zaznani vedenjski nadzor			-0,761	0,000
vedenjska namera II.	0,756	0,3949		
strinjanje sodelavcev			0,412	0,013
strinjanje nadrejenih			-0,751	0,001
zaznani vedenjski nadzor			-0,340	0,009

z vedenjskim nadzorom in verjetnostjo strinjanja nadrejenega ter sodelavcev s tem dejanjem.

Izračunal sem tudi analizo variance (z upoštevanjem ravni pomembnosti), s katero sem želel odkriti značilnost razlik med povprečji obeh različnih skupin (prva in druga skupina, po spolu, starosti in izobrazbi), in sicer samo za skupna vprašanja, povezana z zgodbo I. in II. Analiza variance kaže, da so bančni delavci bolj odločni pri svojih stališčih do zgodbe kot druga skupina. Menijo, da bo prijateljica kaznovana zaradi poskusa napeljevanja h kaznivemu dejanju, z njihovimi mnenji se bodo verjetno bolj strinjali sodelavci, nadrejeni, starši in zakonec. Tudi zaznani vedenjski nadzor in vedenjske namere so bolj izraziti kot pri drugi skupini. V drugi skupini je zaznati bolj socialni čut, ki je povezan z izboljšanjem prijateljstva (tudi verjetnostjo upoštevanja njihovega mnenja), bolj so pripravljeni nuditi pomoč - uslugo iz zgodbe. Moški so bolj naklonjeni izboljšanju prijateljstva in poslovnega sodelovanja, ženske pa menijo, da je večja verjetnost plačila odškodnine zaradi izdaje bančne skrivnosti. Ženske so tudi bolj pripravljene upoštevati mnenje nadrejenih in staršev. Mlajši udeleženci (do 30 let) so bolj naklonjeni izboljšanju prijateljstva in upoštevanju njihovega mnenja, bolj so tudi pripravljeni storiti uslugo iz zgodbe. S stopnjo izobrazbe narašča verjetnost strinjanja nadrejenih, staršev in zakonca ter upoštevanje njihovega mnenja.

Zaključek

Postajamo vse bolj odvisni od različnih vrst podatkov, ki jih potrebujemo za odločanje, kar pomeni, da postajamo dovzetnejši tudi za tovrstne oblike ogrožanj. In tudi vse bolj občutljivi ter ranljivi. Meje varnosti poslovnih skrivnosti pravzaprav ni, prag dostopnosti do njih je odvisen od znanja, motiviranosti, vztrajnosti in razpoložljivih finančnih sredstev obeh - tistega, ki varuje to dobrino, in tistega, ki jo želi protipravno odtujiti.

Pri obeh skupinah udeležencev je ugotovljeno, da je vedenjska namera zaščititi poslovno skrivnost statistično značilno povezana z vedenjskim nadzorom. Pri bančnih delavcih je vedenjski nadzor povezan tudi z verjetnostjo in posledicami reševanja življenjskih problemov razvezane družine in strinjanjem nadrejenih z njihovo odločitvijo. Pri delavcih, ki tržijo računalniško opremo in storitve, je vedenjski nadzor tudi povezan z verjetnostjo strinjanja sodelavcev in nadrejenih z njihovo odločitvijo.

Glede na problem raziskave rezultati kažejo, da obstaja povezava med vedenjsko namero in zaščito poslovne skrivnosti. Izrazita večina udeležencev ne bi izdala poslovne skrivnosti zaradi notranjih moralnih dejavnikov (zaradi »notranjega policista« po Freudu) oziroma da ima ustrezne sposobnosti določanja prednosti družbenim moralnim vrednotam pred osebnimi. Kritični presek raziskave pa kaže, da bi 4,6 % bančnih delavcev in 6,2 % delavcev, ki tržijo računalniško opremo in storitve, v skladu z zgodbo, izročilo poslovne skrivnosti nepooblaščenim osebam. Rezultati raziskave tudi kažejo, da so bančni delavci v zvezi varovanjem poslovne skrivnosti bolj odločni kot druga skupina, kar je glede na jasno določeni bančni kodeks tudi logično.

Opredeleitev problema je odprla tudi vprašanje nadzorstva na delovnem mestu.

Ločim formalno nadzorstvo, ki ga izvaja država (predvsem sankcioniranje kršitev družbenih norm, določenih s pravom), in neformalno nadzorstvo kot življenjski slog z vsemi možnostmi nagrajevanja ter kaznovanja. Neformalni nadzorstveni mehanizmi na delovnem mestu postajajo vse bolj pomembno sredstvo, ne le za nadzorovanje odklonosti, ampak tudi za preprečevanje možnosti morebitnih škodnih dogodkov. Nadzorovanje v organizacijah je zaradi zaščite poslovnih skrivnosti (in tudi iz drugih razlogov) že vzpostavljeno, pri čemer vsi zaposleni niso ustrezno nadzorovani. Zlasti privilegirani so tisti, ki imajo moč, da nadzorujejo druge. Razne oblike nadzorovanja pri delu kažejo njihovo pomembnost, saj lastnik kapitala tako izraža svojo sumničavost in nezaupanje do zaposlenih. Ob tem je ogrožena delavčeva zasebnost, saj se ji mora marsikdaj odpovedati zaradi zagotavljanja lastnega obstoja, ki mu ga delo omogoča. Postavlja se vprašanje: Ali je potem delo načeloma že ovira za človekovo svobodo?

Informacijska družba postaja vse bolj nadzorovana in »informacijsko prestreljena«. Ko je Orwell leta 1948 pisal svojo distopijo »1984« (Orwell, 1983), v kateri parodira značilnost vsake organizacije, ki kronično hlasta po informacijah, je opozoril na sintagmo »Veliki brat te opazuje!«. V tem smislu slutim zaskrbljujoč razvoj, ki se bo v prihodnosti razvijal, ne da bi se večina ljudi zavedala, čemu so priče.

Literatura

- Bertoncelj, B. (2000). *Psihosocialni vidiki zagotavljanja varnosti računalniško podprtega informacijskega sistema [Psychosocial views of assuring safety of computer based information system]*, (doktorska disertacija [PhD thesis]). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Caelli, W. (1991). *Information Security handbook*. New York: Stockton press.
- Compsec 94 (1994). *The world conference on computer security, audit and control*. London: Compsec.
- Fishbein, M. in Ajzen, I. (1974). Attitudes toward objects as predictors of single versus multiple behavioral criteria. *Psychological Review*, 31, 59 - 74.
- Furnham, A. (1992). *Personality at Work*. London: Routledge.
- Kop, I. (1995). *Varovanje in zaščita poslovnih skrivnosti [Protecting and defending bussiness secrets]*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- Nelken, D. (ur.) (1994). *The Futures of Criminology*. London: Sage.
- O'Keefe, D.J. (1990). *Persuasion*. London: Sage.
- Orwell, G. (1983). *1984*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Petz, B., Kolesarić, V. in Krizmanić, M. (ur.) (1991). *Uvod v psihologiju [Introduction to psychology]*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Polič, M., Zabukovec, V., Žlender, B. in Kline, M. in drugi. (1995). *Psihološki vidiki nesreč [Psychological dimensions of accidents]*. Ljubljana: Uprava za zaščito in reševanje, Ministrstvo za obrambo RS.
- Taylor, S.E. (1991). *Health Psychology*. New York: McGraw-Hill.

Prispelo/Received: 12.12.2000

Sprejeto/Accepted: 27.02.2001